

Fra ammemørke til modersubjektivitet

Moderen er en central figur i psykoanalysen – hun er et objekt for barnets begær hos Freud, en udgave af den store Anden hos Lacan (the mOther, som bl.a. Bruce Fink kalder det), det gode og det onde bryst som partialobjekt hos Klein og en vigtig del af barnets selvstændiggørelse hos Winnicott – men på trods af sin vigtige rolle, er moderen i alle disse beskrivelser reduceret til en figur i barnets psyke og ikke en psyke i sig selv, som det er værd at beskæftige sig med. Moderens usynlige position i de psykoanalytiske teorier kan betragtes som en del af en større kulturel fortrængning, hvor kvinder forventes fuldstændigt at tilsidesætte sig selv i moderskabet og på samme tid at nyde denne fuldstændige selvopofrelse. Deres hårde omsorgsarbejde, eksistenskrise og lidelse trænges i baggrunden. Dette er selvfølgelig på bekostning af mødres fysiske og psykiske velbefindende, idet nydelsestvangen og det stærke, kollektive ønske om, at mødre skal være lykkelige, fuldstændig marginaliserer denne store gruppes virkelighed.

Ifølge den nordamerikanske professor i kønsstudier Iris Marion Young (1949-2006) kan manglen på moder- og graviditetsperspektiver tilskrives en generel mangel på repræsentation af kvinders erfaringsverden: "We should not be surprised to learn that discourse on

pregnancy omits subjectivity, for the specific experience of women has been absent from most of our culture's discourse about human experience and history."¹ Hun kobler altså den klassiske feministiske pointe om, at kvinder ikke ses som mennesker men som noget *andet*, til observationer om, at graviditet oftest beskrives som en biologisk process i en psykeløs krop. Også i psykoanalysen, der ellers på mange måder kan siges at have et progressivt syn på kvinders begær, er beskrivelser af moderskabserfaringen fraværende, og den britiske, feministiske psykolog Wendy Hollway kommer med en skarp kritik af de psykoanalytiske teoretikere (m/k): "It seems to me that psychoanalysis and psychology, by looking at mothers through the prism of the child's needs, have been compromised by representing women who are mothers as being entirely the objects of their children's developmental needs. This blindness to women's outer and inner lives echoes the narcissistic blindness of a young child to its mother as anything other than an extension of its demands."² Moderen bliver altså kun beskrevet fra barnets perspektiv, hun er altid mOther, og teoretikerne reproducerer en narcissistisk barneverden og overskrider ikke dette perspektiv.³ Det lader altså til, det ikke kun er den generelle offentlighed, men også psykoanalytiske teoretikere, som ellers sætter sig for at trænge ind i/under overfladen, som fortrænger moderen og hendes desperation, og i stedet lader erfaringen forblive indsvøbt i ideologi om moderens vilighed til at lade sig opløse i barnets behovsopfyldelse.

For at nærme mig nogle generaliserbare betragtninger om moderskabet, vil jeg i denne artikel beskæftige mig med den danske forfatter Olga Ravns roman *Mit arbejde*.ⁱⁱ Den handler om en kvinde, der bliver mor, og som kæmper meget med at forstå og beskrive sit nye liv, og i dette forsøg opstår der en vigtig sammensætning af smerte og nydelse og en ny skrifthed, som afspejler moderskabets pendulere mellem disse. Ravns roman har et gennemgående fokus på moderskabet som en splittende erfaring. Denne splittelse kommer til udtryk

i Som Hollway antyder her, beskæftiger jeg mig også med en partikulær kvindeerfaring, nemlig med kvinder som er mødre. Jeg er altså i høj grad opmærksom på, at der findes mødre, der hverken er fødende eller ciskvinder, og ciskvinder, der ikke får børn.

ii Denne artikel tager udgangspunkt i de tanker, som opstod i forbindelse med mit bachelorprojekt ved litteraturvidenskab, som bestod i en analyse af denne roman. Den analyse jeg her præsenterer er dog et forsøg på at videreudvikle og udvide den teoretiske forståelse, som jeg påbegyndte dengang.

på flere planer: Det er både en kropslig og eksistentiel splittelse og en splittelse, der forhindrer moderskabserfaringens adgang til sproget. Ved hjælp af Julia Kristevas (1941 -) begreb om det abjekte og det lacanianske begreb *jouissance* vil jeg argumentere for, at selve oplevelsen af at blive mor er et særligt tilfælde af den eksistentielle erfaring, den freudo-lacanianske psykoanalyse beskriver med sin påstand om, at subjektet altid er et splittet subjekt. Moderskabet er en grænseposition, som undslipper sproget, og derfor kan moderen kun forsøge at råbe op fra dette umulige sted, men hendes erfaring kan aldrig passeres ind i det, Kristeva kalder det paternalistiske sprog, og hun må som Ravn finde nye former. Afslutningsvis vil jeg reflektere over moderskabet som en del af kvindens seksualitet, med en perspektivering til Aske Kreilgaards skulptur *Agape* (2021).ⁱⁱⁱ

MODERSKABETS SPLITTELSE: REELT OG SYMBOLISK

Jeg vil begynde med at se på splittelsen som en eksistentiel situation for moderen. I *Mit arbejde* beskrives romanens ambition således: ”Denne bog skal blive en beholder, et fartøj for det, en mor ikke må være, splittet, tvivlende, ude af sig selv, ulykkelig.”⁴ Noget af det særlige ved *Mit arbejde* er den måde, denne ambition også afspejles i romanens form. Romanen er bygget op på en sådan måde, at den hele tiden springer i tid, genre og fortæller, og den har desuden 13 begyndelser, 28 fortsættelser og 9 slutninger. Den er altså en beholder i den forstand, at den holder sammen på de fragmenterede dele, den består af: på de forskelligartede og modstridende beskrivelser af moderskabet, og på den fysisk og psykisk splittede mor, som ikke helt kan fortælle historien i 1. person, men opfinder alter-egoet Anna (Anden) til at hjælpe med at nærme sig sandheden i erfaringen. Romanen er altså et hybridværk på grund af moderens mangfoldige og svært indordnede erfaring, som ikke kan passeres ned i en enkelt form med en klar mening. Ravens beskrivelse af moderen som splittet resonerer med Iris Marion Youngs beskrivelse af den gravides subjektivitet:

iii Denne artikel er baseret på mit foredrag om samme emne til DSFTP's årsmøde 2022. Her præsenterede Jakob Rosendal i sin åbningstale denne skulptur og sin analyse af den debat, der har været om den. Jakobs overvejelser blev altså anstødsstenen til de her fremlagte refleksioner.

The pregnant subject, I suggest, is decentered, split, or doubled in several ways. She experiences her body as herself and not herself. Its inner movements belong to another being, yet they are not other, because her body boundaries shift and because her bodily self-location is focused on her trunk in addition to her head. [...] Pregnancy, I argue, reveals a paradigm of bodily experience in which the transparent unity of self dissolves.⁵

I psykoanalysen er subjektet altid et splittet subjekt, idet der altid er et fremmedelement i vores psyke, men for den gravide manifesterer splittelsen sig altså i den særlige kropslige erfaring, som forstørrelser den universelle splittelse. Den gravide er to personer på én gang, idet barnet befinder sig inden for moderens kropslige grænser, men samtidig er et fremmedobjekt i den gravide krop. Julia Kristeva overfører denne splittelse til moderskabet som sådan, når hun taler om "the maternal body [...] the place of a splitting"⁶ For Kristeva er moderskabet en særlig form for splittelse på grænsen mellem det symbolske og det reelle: Det er en grænseposition: "Motherhood, that mute border", som hun kalder det. Moderskab ligger for Kristeva på grænsen mellem det symbolske og det reelle i den forstand, at graviditet og fødsel er en stum biologisk proces, som foregår i et talende, symboliserende subjekt. Som hun uddyber: "As long as there is language-symbolism-paternity, there will never be any other way to represent, to objectify, and to explain this unsettling of the symbolic stratum, this nature/culture threshold, this instilling the subjectless biological program into the very body of a symbolizing subject, this event called motherhood."⁷ Moderens krop unddrager sig det diskursive tag i den, symboliseringen, men den tilhører på samme tid et diskursivt væsen, som forsøger at give mening til sin erfaring, sin krop og verden omkring sig, sådan at denne krop befinder sig et paradoksalt sted mellem det sproglige og det usigelige. Det er dette "symboliserende subjekt", der i *Mit arbejde* forsøger at give erfaringen sit eget sprog, et alternativ til det paternalistiske sprog, men konstant støder på den udfordring, at der ikke findes et sprog, der er tilstrækkeligt. Subjektet er altså symboliserende, men idet der foregår en biologisk proces i det, er det på grænsen til det reelle – dette stumme, virkelige, kropslige, der ikke lader sig symbolisere. Og jeg vil tilføje: Det er ikke et hvilket som helst "subjectless biological program", der dominerer moderens eksistens. Der er ikke tale om fordøjelse eller kloning. Det er derimod en situation, hvor moderen i begyndelsen af sit moderskab er beholder for et andet individ, som

egentlig er ren biologi, men som (i Danmark) har sine egne rettighe-
der efter de første 12 uger. En beholder, som skal sprænges – hvis ”sår”
udvides, hvis man bruger Žižeks terminologi – for at indholdet kan
komme ud. Der er altså ingen tvivl om, at det er det reelle, der er på
spil. Derudover er der dette element, som Young også påpeger, med
at det biologiske i moderen både er fremmed og hende selv. Allerede
i graviditeten er moderen altså prisgivet barnet: Hun skal sprænges,
splittes og decentreres til fordel for et andet individ.

For bedre at kunne forstå denne erfaring, vil det måske hjælpe
kort at kigge nærmere på, præcis hvad der menes med det reelle og
hvordan det reelle viser sig i moderskabserfaringen. Lacan beskriver
det reelle som en gentagelse: ”Here, the real is that which always
comes back to the same place – to the place where the subject in so
far as he thinks, where he res cogitans, does not meet it.”⁸ Det er altså
som om, det reelle ligger på den anden side af en barriere, som det
sproglige ikke kan trænge igennem, men som det reelle bliver ved med
at vende tilbage til for at ”få lov til” at blive symboliseret. Der er altså
som hos Ravn et tema med gentagelse i det reelle.^{iv} Den reelle erfaring
forsøges indkredset i *Mit arbejde* – man kan måske tale om en gentage-
lestevang, en konstant kredsen om traumet og forsøg på at forstå
det. Men det er en form for tænkning, som kun kan nærme sig og
aldrig møde en sand symbolisering af traumet. I Ravns roman findes
der en vild beskrivelse, som ved nærmere analyse lader til at sætte ord
på noget uomgængeligt, reelt og traumatisk ved denne erfaring:

”i vaskemaskinens skuffe
ikke et inddelt rum til sæbe
men to hævede kønslæber
grå og dækkede af
kødsaft”⁹

Der er her en voldsom kontrast mellem det rene og inddelte i vaskemaskinens skuffe og i sæben, og så det voldsomme og næsten gotiske

iv Gentagelsen kan også forstås med litteraten Peter Brooks' begreb om narrativt begær, som handler om det grundlæggende cirkulære begær forbundet med tale og fortælling. Han ser fortælling som en livgivende – man kunne sige moderlig – drift til at vække og opretholde læserens og fortællingens begær. Det gentagende, cirkulære kan altså både ses afspejlet i fortællingens driftsbevægelser og i det reproduktive arbejde, som moderskabet er.

ved de hævede kønslæber, som både er smurt ind i kødsaft, og som er grå ligesom dødt kød. Kønslæberne ligger tydeligvis ikke i vaskeskuffen, de sidder på moderen, men de bryder her ind i billedet med en brutal kraft og overtager beskrivelsen. Man kan forestille sig en mor, der forsøger at vaske tøj, men hvis opmærksomhed konstant bliver draget mod hendes kropslighed og smerte, det uskønne og det, der ikke kan indordnes i livets inddeling af virkeligheden, som her er symboliseret ved de to adskilte rum i skuffen. Læserens "blik" bevæger sig her fra et ydre syn på en nybagt mor, der står ved vaskemaskinen, og zoomer helt ind på det voldsomme smertepunkt i moderens bevidsthed. Hendes kropslighed dominerer hendes forsøg på at være i verden og udføre reproduktivt arbejde, og ethvert forsøg på at strukturere moderskabserfaringen efterlader moderen overmandet af dens brutale voldsomhed. Der er altså et tydeligt sammenstød mellem det symbolske og det reelle: En mor der prøver at symbolisere sin erfaring og drage den ind i en hverdagslig sammenhæng, men som afbrydes af den reelle kropslighed, som braser ind i hendes forsøg på at fastholde sig selv i en meningsfuld og vant verden. Hun prøver at inddele verden i rent og beskidt, i klart afgrænsede skuffer, men pludselig viser hendes ødelagte krop sig, hvor det rene vasketøj burde være.

At sproget er utilstrækkeligt er også det, som skaber romanens cirkulære bevægelser, hvor den pendulerer mellem at skildre moderskabet som et essentialiserende kvindebiologisk urfænomen, et samfundsmæssigt konstrueret ideal, et historisk sammenbindende lidelsesfællesskab og en uvirkelig tabserfaring. Disse forskellige måder at beskrive moderskabet er modstridende men samtidig alle sande, og det er denne umulighed, som gør, at erfaringen udstødes fra det symboliserende, det fornuftige, det meningsgivende og det patriarkalske.^v

DET REELLE OG DET ABJEKTE

^v Man kan også beskrive måden, de forskellige erfaringer spilles ud mod hinanden i Ravens roman, som opgøret med et moderideal. På den måde kan vi forstå denne splittelse som en splintring på det imaginære niveau – en splintring af billedet af moderen – i tillæg til grænsepositionen mellem det symbolske og det reelle. Jeg går ikke her i dybden med en analyse af det imaginære register, men det er værd at nævne, at det imaginæres forsøg på at skabe et helhedsbillede netop er en del af det ideologiske problem med moderskikkelsen, og at det også er i opgøret med dette billede, Ravens roman har sin politiske effekt.

Det er svært at tale om udstødelse uden at komme ind på begrebet om det abjekte, der blev introduceret til psykoanalysen af den lacaninspirerede psykoanalytiker og teoretiker Julia Kristeva. Det er desuden min påstand, at dette begreb fanger noget af det særlige ved moderens splittelse og møde med det reelle, som jeg har beskrevet ovenfor. Kristeva beskriver det abjekte som "a threat that seems to emanate from an exorbitant outside or inside, ejected beyond the scope of the possible, the tolerable, the thinkable. It lies there, quite close, but it cannot be assimilated. It beseeches, worries, and fascinates desire, which, nevertheless, does not let itself be seduced."¹⁰ Hvis man er i tvivl om, at denne beskrivelse passer på et barn, kan man bare prøve at indsætte "the baby", hvor der står "it". Barnet udstødes fra moderens krop, som det har været en del af, og selvom det ved fødslen ikke er fuldstændig løsrevet fra moderen og hendes krop, bliver det aldrig helt assimileret med den igen. Det ligger ontologisk på grænsen mellem subjekt og objekt, og fordi det for forældrene stadig er bundet til deres kroppe og subjektivitet, skaber det bekymring og fascination. De er fuldstændig belejret af barnet. Barnet kan desuden betragtes som "hinsides det mulige" i den forstand, at det opstår ud af ingenting, men også idet fødslen og moderens deraf følgende position, som jeg har vist, er "utænkelig", fordi det er en usymboliserbar position. Barnet er selvfølgelig i høj grad særligt et objekt, idet det skal beundres og besynges som et livets mirakel, og denne besyngelse som sådan (i de fleste kulturelle sammenhænge) er uafhængig af, hvem barnet er. Men det særlige i moderens forhold til barnet er, at det er en del af hende, som skal udskilles, og at det for hende ikke kun er et mirakel men også noget eksistentielt og en lidelse, som skal elskes. På den måde adskiller barnets abjekte præg sig fra mere klassiske eksempler på det abjekte som kropsvæsker og lort, idet det ikke kun skal gemmes væk, men netop at den abjekte position, barnet har for moderen, er ligeså tabubelagt som lort og kropsvæsker eller endnu mere.

At det abjekte er tæt på men ikke kan assimileres, beskriver Ravn i den sidste sætning i sin roman som en lang løsrivelse mellem mor og barn: "Snart tager det fart på ny, separationen, den lange, langsomme løsrivelse, når vandet går, veerne tager til, og mit arbejde begynder."¹¹ Og det er netop dette, som arbejdet bl.a. består i for Ravn – at sørge for, at det abjekte barn bliver sit eget subjekt. Barnet skal blive sit eget, men moderen er konstant bundet til netop denne proces. Kristeva og Ravn bruger i det hele taget meget ens begreber om moderskabserfaringen. Kristeva siger om det abjekte: "Abjection preserves what

existed in the archaism of pre-objectal relationships, in the immemorial violence with which a body becomes separated from another body in order to be.”¹² Det abjekte bevarer noget arkaisk – jouissance eller lignende som jeg skriver mere om senere – men ved at gøre det til noget udstødt og truende. Der er altså en dobbelthed i forholdet til det abjekte, ligesom i forholdet til barnet. Hos Ravn lyder det:

”[kvinden] der ved
amningens kraft
trækkes ud af sig selv
og mod et
præ-civilisatorisk mørke
hvor jeg ikke ved
om der findes
poesi
om poesien kan
findes.”¹³

Kvinden trækkes ud af sig selv, og det er dermed næsten som om, det er den ammende, der fødes i ammeprocessen. Kvinden er splittet mellem sin egen position og barnets abjekte, og det domæne, hun føres ind i, er et, hvor poesien, altså sproget, ikke findes. Her bruger Ravn begrebet civilisation om det arkaiske, men pointen er netop den samme: Moderen står i et forhold til noget uciviliseret udenfor sproget, det symbolske, som trækker hende ud af sig selv, ud af sit ego. Som truer med at opluge hende. Det er det, Ravn et andet sted i romanen kalder ”ammemørket”.

Omsorgsarbejdet er altså altid denne dobbelthed: truende og fascinerende, som Kristeva siger. Og som begrebet jouissance antyder det altid både lidelse og nydelse.

GRÆNSEERFARING ELLER EN PROP I JOUISSANCE?

Ifølge Kristeva er det abjekte uløseligt forbundet til jouissance, og den passionerede nydelses-lidelse, jouissance er, er konstituerende for det abjektes eksistens: ”It follows that jouissance alone causes the abject to exist as such. One does not know it, one does not desire it, one joys in it [on en jouit]. Violently and painfully. A passion. [...] We may call it a border; abjection above all is ambiguity.”¹⁴ Kristeva beskriver her det abjekte som noget på grænsen og bruger begrebet ”ambiguity”, som også går igen i Wendy Hollways beskrivelser af moderskab. Jeg

tror, at dette er et godt grundlag for at forstå moderskab som en eksistentiel grænseerfaring. Den grænseerfaring, jeg hidtil har fremskrevet, er frem for alt markeret af jouissance. Som Ravn beskriver det: "Når Anna skal putte, lægger hun sig ned til barnet i hans tremmeseng og holder om ham, til han sover. [...] Anna får samme fornemmelse, som dengang mælken løb til, det snurrer i næsen, hun bliver sløv af velbehag, og det stikker i brysterne, selvom der ingen mælk kommer. [...] Sammen husker de i sengen i mørket, at de engang var en."¹⁵ I denne beskrivelse er den kropslige nydelse dominerende, men denne er, som vi så tidligere, sammenbundet med eksistentiel lidelse. At de husker, at de engang var én, er den oceaniske følelse associeret med jouissance. I sammensmeltningen er de ikke længere separate individer, og moderen ved ikke kun, hvad hun selv husker, men fornemmer gennem en overskridelse af det symbolske, hvad de begge husker. Det er altså både kroppen og bevidstheden, som overskrider deres individualitet. Og det er netop i dette, det ambivalente ligger, for sammensmeltningen er også en trussel om opløsning. En opløsning af moderen som selvstændigt individ; som en voksen i en voksenverden; et tænkende subjekt, som opløses i spædbarnets sprogløse kropsverden.

I denne forbindelse finder vi hos Lacan, et af de få steder han skriver om moderens erfaring, en lidt anden vinkel: "She finds the cork for this jouissance [based on the fact] that she is not-whole – in other words, that makes her absent from herself somewhere, absent as subject – in the a constituted by her child."¹⁶ Lacan siger her, at barnet er en prop i kvindens jouissance og ikke noget, der drager hende mod den. Moderen drages ud af sig selv, ikke mod noget truende eller præobjektalt, men ind i en objektrelation, der lader hende begære gennem barnet, der her udgør begærsobjektet (a), i stedet for at sluges af jouissance og konfronteres med sin egen seksualitet. Hun bliver på den måde "absent as subject", idet det er nok for hende at være til for barnets tilfredsstillelse. Hendes splittelse eller hendes sår bliver "helet" af barnet som en form for konstant opfyldende objekt lille a. Barnet kan altså læses som et enestående objekt lille a, som faktisk er i stand til at sætte en prop i begæret, i modsætning til al anden tilfredsstillelse, som er midlertidig. Barnet og moderen bliver en pervers enhed, som er fuldt tilfredsstillet, hvis drift er gået i stå og som ikke har brug for noget fra omverdenen. Det er muligt, at der findes mødre, som føler sig opfyldt ved moderskabet og som ikke føler behov for, at deres identitet skal udvikles videre end at være mor. Men for de fleste moderne kvinder, som bl.a. Olga Ravn, viser barnet sig snarere

at være en provokation af deres identitetsbillede, fordi barnet ikke kan opfylde hullet i dem, og fordi barnet, som Kristeva siger, "violently and painfully (...) beseeches, worries and fascinates desire". Lacan ser altså ligesom Kristeva moderen som stående i relation til jouissance, men hvor denne relation hos Kristeva er en splittende provokation af moderens helhedsbillede, opfyldes kvindens begær og eksistens hos Lacan ved barnet.

Her står vi altså overfor to forståelser af moderen, som nok begge rummer en sandhed: Kristevas forståelse af modererfaringen som en potentielt farlig grænseerfaring, og Lacans syn på modererfaringen som en prop i kvindens truende nydelse. Lacan virker på nogle måder til at præsentere en mere konservativ forståelse af moderskabserfaringen og "falde i" den kulturelle forståelse af moderen som ren forlængelse af barnet, som Wendy Hollway, som tidligere nævnt, kritiserer. Man kan lidt provokerende sige, at Lacan reproducerer den mandlige fantasi om at ville proppe kvindens begær til. Jeg tror, det er et politisk valg, hvilken af disse to læsninger, vi fremhæver: Og jeg vil påstå, at min læsning af moderskabet som en grænseerfaring i højere grad åbner for at forstå ambivalensen og for at gøre moderen til et subjekt, der kan sige noget nødvendigt fra et umuligt sted.

MODEREN: PERVERS, PÆDOFIL ELLER POLITISK?

Netop dette spørgsmål om, hvorvidt moderens begær bliver proppet til, eller om det bliver aktiveret og provokeret ved barnet, er også et spørgsmål om, hvorvidt der findes noget seksuelt i moderskabserfaringen. Det er tydeligt, at beskrivelsen af sanseligheden i putteseancen ovenfor kobler sig til noget potentielt seksuelt – særligt i det kropslige velbehag, som Ravn beskriver, moderen oplever. Den nordamerikanske forfatter Ursula K. le Guin beskriver i sit fantastiske essay *The Fisherwoman's Daughter*, der handler om moderskab, moderskabet som en overskridende del af kvindelig seksualitet, som de konventioner, der beskytter mænd og patriarkatet, ikke tillader, bliver sagt højt:

It seems to me a pity that more than fifty years have passed and the conventions, though utterly different, still exist to protect men from being shocked, still admit only male experience of women's bodies, passions, and existence. It seems to me a pity that so many women, including myself, have accepted this denial of their own experience and narrowed their perception to fit it, writing as if their sexuality were limited to copulation, as if

they knew nothing about pregnancy, birth, nursing, mothering, puberty, menstruation, menopause, except what men are willing to hear, nothing except what men are willing to hear about housework, childwork, lifework, war, peace, living, and dying as experienced in the female body and mind and imagination.¹⁷

Ligesom der hos Ravn og Kristeva er noget i det paternalistiske sprog, som forhindrer moderskabets adgang til præcis formidling, er der ifølge Le Guin mangfoldige patriarkalske konventioner, som forhindrer denne adgang, og det gælder for Le Guin i tillæg det seksuelle ved moderskabet. Den danske billedkunstner Aske Kreilgaard blev for nylig mødt med hård kritik for sin skulptur *Agape* (2021), som forestiller en ammesituation, hvor en mand med bryster holder et spædbarn i sin favn. Skulpturen blev af konservative kommentatorer beskyldt for at være en pædofil fantasi. Der er meget, man kan sige imod denne kritik, men det er bemærkelsesværdigt, særligt i lyset af skulpturens mangel på eksplicit seksualitet, at dette element ved en ammesituation først bliver bemærket, når den bliver fremstillet gennem det modsatte køn end det køn, den typisk fremstilles gennem. Det er en brugt feministisk manøvre at ændre kønnet i sætninger for at fremstille noget sandt om det sexistiske i et udsagn. Og det er måske netop det, denne skulptur gør. Ved at tillade os at komme lidt på distance af vores vante blik på amning, afslører skulpturen, at der faktisk er noget seksuelt ved denne situation. Som anstød til denne debat er den med til at vise det sexistiske i, at vi ikke ser det som pædofilt, når kvinder ammer. Med dette mener jeg ikke, at hverken mænd eller kvinder, der ammer, har lyst til genital sex med børn. Jeg mener snarere, som jeg har vist i min artikel, at moderskabet, og hermed også amning, vækker en nydelse. Det er ikke uden seksualitet, men snarere fyldt af en kompleks nydelse, som også altid er synonym med lidelse. Problemet er, som Le Guin påpeger, at vi som samfund ikke tillader kvinder at have disse komplekse følelser, og at billedet af moderskab som noget uskyldigt, rent og lykkeligt, er så indgroet i vores kulturelle syn på mødre, at der skal en uskyldig fremstilling af en ammende mand til, før vi indser det komplekse, seksuelle og lystprovokerende i denne relation.

Det kunne i denne sammenhæng være spændende at udforske, hvad der sker, hvis man indsætter det abjekte på fallos' plads i Lacans skema over seksuel forskel, som det præsenteres i *Seminar XX*. Når alt andet hos Lacan er dynamisk og spændingsfyldt, det åbner og lukker sig, hvorfor skal så netop moderskabserfaringen være statisk, som

en midlertidig perversion? Måske ville moderskabet, med det abjekte på fallos' plads, kunne nuanceres, og måske ville der fremkomme en dynamik, hvor kvindens ambivalens kan bevares i moderskabet. Muligvis kunne man så bevæge sig i retning af et bedre svar på Freuds gamle spørgsmål: *Was will das Weib?* end det, Lacan når frem til i dette seminar. For nu vil jeg afslutte med at foreslå, at vi afstår fra at se moderen som en pervers, begærsopfyldt sammensmeltning med sit barn, men i stedet lader hende forblive i sin ambivalens. *Mit arbejde* er som roman netop en udforskning af moderskabserfaringen i dens ambivalens, hvor hverken nydelsen eller lidelsen er det endelige svar på denne erfaring. Ravns roman forsøger ikke krampagtigt at holde fast i moderen som idealskikkelse men introducerer i stedet en særligt splittet og problematisk subjektposition – mange af de aspekter som Le Guin fremhæver i sit essay. Jeg har forsøgt at illustrere, at denne subjektposition er kendetegnet ved en ambivalens og en radikalitet, der ikke kan rummes i nogen beskrivelse af, hvor svært det er at være mor, men tværtimod står som en slags abjektion, der kendetegnes af et særligt forhold til jouissance. Moderens subjektivitet fremstår ikke som noget, der kan gøres funktionelt og fornuftigt gennem et paternalistisk sprog, men som en insisterende politisk stemme, der taler fra grænseerfaringens sted om ting, den patriarkalske orden, som Le Guin siger, ikke længere må beskyttes mod at høre. Splittelsen, det cirkulære, gentagelsen, det reelle, det abjekte, jouissance, ambivalensen osv. udgør koordinaterne for den grænseerfaring, det er at blive mor i Ravns roman. Denne erfaring er ikke nødvendigvis universel, men det splittede og ambivalente modersubjekt, Ravns fragmentariske roman fremmaner, står som et stærkt alternativ til og oprør mod moderskabets ideologi.

-
- 1 Young 2005: 46
  - 2 Hollway 2001: 8
  - 3 Fink 1996: 53
  - 4 Ravn 2020: 328
  - 5 Young 2005: 46
  - 6 Kristeva 1984: 283
  - 7 Ibid.: 241-242
  - 8 Lacan 2004: 49
  - 9 Ravn 2020: 34
  - 10 Kristeva 2010: 1
  - 11 Ravn 2020: 420
  - 12 Kristeva 2010: 10
  - 13 Ravn 2020: 49
  - 14 Kristeva 2010: 9
  - 15 Ravn 2020: 242
  - 16 Lacan 1998: 35
  - 17 Le Guin 2001

LITTERATUR

- Brooks, Peter: *Reading for the Plot: Design and Intention in Narrative*. Harvard University Press 1984
- Fink, Bruce: *The Lacanian Subject: Between Language and Jouissance*. Princeton University Press 1996
- Hollway, Wendy: "From motherhood to maternal subjectivity". I *International Journal of Critical Psychology*, 2, 2001
- Kristeva, Julia: "Motherhood according to Giovanni Bellini". I *Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art*. Blackwell 1984
- Kristeva, Julia: "Approaching Abjection". I *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. Columbia University Press 2010
- Lacan, Jacques: "The function of the written". I *Encore. The Seminar of Jacques Lacan, bk. 20. On feminine Sexuality, the Limits of Love and Knowledge*. Norton 1998 (1972-1973)
- Lacan, Jacques: "Of the network of signifiers". I *The Four Fundamental Concepts of Psycho-analysis*. Oversat fra fransk af Alan Sheridan, redigeret af Jacques-Alain Miller. Karnac Books 2004
- Le Guin, Ursula K.: "The Fisherwoman's Daughter". I *Mother reader: Essential writings on motherhood*, redigeret af Davey, Moyra. Seven Stories Press 2001
- Ravn, Olga: *Mit arbejde*. Gyldendal 2020